

शोधनिर्देशक
डम्बरबहादुर पुन
शिक्षण सहायक, त्रि. वि.

श्वेतभैरवी कथा सङ्ग्रहमा विश्वेश्वरप्रसाद कोइरालाको प्रतिविम्ब

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत
नेपाली शिक्षण विभाग
महेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस, नेपालगन्ज
स्नातकोत्तर तह, दोस्रो वर्षको दुस्रो पत्रको प्रयोजनार्थ प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी

रमणप्रसाद सुवेदी
परीक्षा रोल नं. : ३८५२
रजि.नं. : ४२५८३-९४
शैक्षिक सत्र : २०६३।०६५
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
महेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस
नेपालगन्ज, बाँके
वि.सं. २०७०

श्वेतभैरवी कथा सङ्ग्रहमा विश्वेश्वरप्रसाद कोइरालाको प्रतिविम्ब

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत
नेपाली शिक्षण विभाग
महेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस, नेपालगन्ज
स्नातकोत्तर तह, दोस्रो वर्षको दुस्रो पत्रको प्रयोजनार्थ प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी

रमणप्रसाद सुवेदी
परीक्षा रोल नं. : ३८५२
रजि.नं. : ४२५८३-९४
शैक्षिक सत्र : २०६३।०६५
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
महेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस
नेपालगन्ज, बाँके
वि.सं. २०७०

सिफारिस-पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत महेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस, नेपालगन्जको स्नातकोत्तर तह नेपाली द्वितीय वर्षका छात्र रमणप्रसाद सुवेदीले यस नेपाली शिक्षण विभागमा प्रस्तुत श्वेतभैरवी कथा सङ्ग्रहमा विश्वेश्वरप्रसाद कोइरालाको प्रतिविम्ब नामक शोधपत्र मेरो निर्देशनमा तयार पार्नुभएको हो । अत्यन्त मेहनतका साथ तयार गरिएको यस शोधकार्यबाट म पूर्ण सन्तुष्ट छु । अतः यसको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि नेपाली विभाग समक्ष सिफारिस गर्दछु ।

मिति- २०७०।०४।१६

ई.सं.- ३१।०७।२०१३

शोधनिर्देशक
डम्बरबहादुर पुन
शिक्षण सहायक, त्रि. वि.
महेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस, नेपालगन्ज, बाँके

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
महेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस
नेपाली शिक्षण विभाग
नेपालगन्ज

स्वीकृति-पत्र

स्नातकोत्तर तह नेपाली द्वितीय वर्षका छात्र रमणप्रसाद सुवेदीद्वारा यस नेपाली शिक्षण विभागमा प्रस्तुत श्वेतभैरवी कथा सङ्ग्रहमा विश्वेश्वरप्रसाद कोइरालाको प्रतिविम्ब नामक शोधकार्यलाई नेपाली विषयमा स्नातकोत्तर तह उपाधिका निम्ति स्वीकृति प्रदान गरिएको छ ।

शोधपत्रको मूल्याङ्कन समिति

.....

डम्बरबहादुर पुन
शोधनिर्देशक

.....

बाह्य परीक्षक

.....

डम्बरबहादुर पुन
विभागीय प्रमुख

मिति- २०७०।०४।२४

ई.सं.- ०८।०८।२०१३

कृतज्ञताज्ञापन

श्वेतभैरवी कथा सङ्ग्रहमा विश्वेश्वरप्रसाद कोइरालाको प्रतिविम्ब शीर्षकको प्रस्तुत शोधपत्र त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत स्नाकोत्तर तह नेपाली विषय दोस्रो वर्षको दसौँपत्र पुरा गर्ने प्रयोजनका लागि आदरणीय गुरु डम्बरबहादुर पुन ज्यूको निर्देशनमा तयार पारेको हुँ । आफ्नो अमूल्य समय दिई सल्लाह सुभावा मार्गनिर्देशन तथा परिष्कार, परिमार्जन पनि गरिदिनुहुने शोधनिर्देशक एवं विभागीय प्रमुख श्रद्धेय गुरुप्रति हृदयदेखि नै आभार प्रकट गर्दछु । गुरुको सहयोग प्रति सदैव ऋणी रहने छु ।

प्रस्तुत शोधकार्य गर्न स्वीकृति प्रदान गर्नुका साथै शोधपत्र तयार गर्ने समयमा सामग्री सल्लाह, सुभावा दिई सहयोग प्रदान गर्नुहुने पूर्व विभागीय प्रमुख आदरणीय गुरु श्री महानन्द जोशीज्यू प्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्न चाहन्छु ।

मेरो उज्ज्वल भविष्यको कामना गर्ने शोधकार्यको लेखनमा निरन्तर प्रत्यक्ष, परोक्ष सहयोग पुऱ्याउने सहोदर दाजुहरू र सहृदयी मित्र डाइनामिक बहुमुखी क्याम्पस, कोहलपुरका प्रमुख रविन्द्र रेग्मी प्रति आभारी छु । यस्तैगरी मेरो उज्ज्वल भविष्यको कामना गर्ने र अगाडि बढ्न प्रेरणा प्रदान गर्ने पूजनीय पिता र माताप्रति पनि आभार प्रकट गर्न चाहन्छु । मलाई हरेक कुरामा सहयोग पुऱ्याई सुभावा सल्लाह प्रदान गर्ने मेरी जीवनसँगिनी लक्ष्मी न्यौपाने (सुवेदी) प्रति कृतज्ञ छु साथै आफ्ना बालसुलभ चाहनाहरूलाई थाती राखी यस कार्यमा सहयोग पुऱ्याउने अबोध छोराछोरी आदित्य र आरध्या धन्यवादका पात्र रहेका छन् । शोधकार्य टाइप तथा सेटिङमा सहयोग गर्ने न्यू लुम्बिनी पुस्तक पसल, नेपालगन्जका सञ्चालक सविन लुईटेललाई धन्यवाद दिन चाहन्छु । यस शोधपत्रको समुचित मूल्याङ्कनका लागि त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय नेपाली शिक्षण विभाग महेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस नेपालगन्ज समक्ष प्रस्तुत गर्दछु ।

मिति :

रमणप्रसाद सुवेदी
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
महेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस
नेपाली शिक्षण विभाग
नेपालगन्ज, बाँके
२०७०

विषयसूची

पृष्ठ सं.

परिच्छेद- एक

शोधपरिचय

१.१ शोधशीर्षक	१
१.२ शोधको प्रयोजन	१
१.३ विषय परिचय	१
१.४ समस्याको कथन	२
१.५ शोध कार्यको उद्देश्य	२
१.६ पूर्व कार्यको समीक्षा	३
१.७ शोधको औचित्य र महत्त्व	५
१.८ क्षेत्र र सीमा	५
१.९ शोधविधि	५
१.१०. शोधपत्रको रूपरेखा	६

परिच्छेद- दुई

कथाको सैद्धान्तिक पृष्ठभूमि

२.१ कथाको परिभाषा, लक्षण र स्वरूप	८
२.२ कथाका तत्त्व	९
२.२.१ कथावस्तु	९
२.२.२ कथोपकथन	१०
२.२.३ पात्र/ चरित्र चित्रण	१०
२.२.४ देश, काल र परिस्थिति	११
२.३ भाषाशैली	११
२.४ उद्देश्य	१२
२.५ कथाको वर्गीकरण	१३
२.५.१ रुचिक्षेत्र	१३
२.५.२ रीतिक्षेत्र	१४
२.५.३ शैली	१५
२.५.४ दृष्टिबिन्दु	१५

२.६ कथा विश्लेषण सिद्धान्त	१२
२.६.१ सारवस्तु	१६
२.६.२ रुचिक्षेत्र	१७
२.६.४ अन्य	१७
२.७ नेपाली कथाको इतिहास पृष्ठभूमि	१८
२.८ नेपाली कथाको ऐतिहासिक विकासक्रम	१९
२.८.१ प्रारम्भिककाल (१८२७-१९५७)	१९
२.८.२ माध्यमिककाल (१९५८-१९९१)	२१
२.८.३ आधुनिककाल (१९९२ - यता)	२३

परिच्छेद-तिन

कथाकार विश्वेश्वरप्रसाद कोइरालाको जीवनी, व्यक्तित्व र कथाकारिता

३.१ परिचय	३४
३.२ कथालेखनको प्रेरणा र प्रभाव	३५
३.३ व्यक्तित्व	३८
३.३.१ साहित्यिक व्यक्तित्व	३८
३.३.२ स्रष्टा व्यक्तित्व	३९
३.३.३ कथाकार व्यक्तित्व	३९
३.३.४ उपन्यासकार व्यक्तित्व	४१
३.३.५ कवि व्यक्तित्व	४६
३.३.६ निवन्धकार व्यक्तित्व	४७
३.३.७ आत्मवृत्तान्तकार व्यक्तित्व	४९
३.३.८ द्रष्टा व्यक्तित्व	५०
३.३.९ राजनीतिज्ञ व्यक्तित्व	५२
३.३.१० राजनीतिक व्यक्तित्व	५३
३.४ विश्वेश्वरप्रसाद कोइरालाको कथायात्रा	५६
३.४.१ प्रथम चरण (वि.सं. १९८७-१९९५)	५७
३.४.२ दोस्रो चरण (वि.सं. १९९६-२००६)	५९
३.४.३ तेस्रो चरण (वि.सं. २००७-२०३९)	६१

३.५ विश्वेश्वरप्रसाद कोइरालाको कथागत प्रवृत्तिहरू	६३
३.५.१ फ्रायडवादी	६३
३.५.२ मानव जीवनमा यौन शक्तिको भूमिकामा विश्वास	६४
३.५.३ अचेतन मनको विश्लेषण	६६
३.५.४ कथामा मानसिक द्वन्द्वको प्रधानता	६७
३.५ विश्वेश्वरप्रसाद कोइरालाका कथामा पाइने कथात्मक प्रवृत्तिहरू	६९
३.५.१ मनोवैज्ञानिकता	६९
३.५.२ सामाजिकता	७०
३.५.३ लघुता/सङ्क्षिप्तता	७१
३.५.४ अभिनयकौशलता	७२
३.५.५ तार्किकता	७३
३.५.६ प्रकृतिप्रेम/ प्रकृतिचित्रण	७४
३.५.७ प्रतीकात्मकता	७६
३.५.८ यथार्थवादिता	७७
३.५.९ व्यङ्ग्यात्मकता	७९
३.५.१० मौलिकता	८०
३.६ सैद्धान्तिक मानकका आधारमा विश्वेश्वरप्रसाद कोइरालाका कथाप्रवृत्तिको सामान्यीकरण	८१
३.७ विश्वेश्वरप्रसाद कोइरालाको जीवनी र आख्यानकारिताको अन्तर्सम्बन्ध	८४
३.८ आधुनिक नेपाली कथाको प्रारम्भिक उत्थान र संवर्द्धनमा विश्वेश्वरप्रसाद कोइराला	८६

परिच्छेद- चार

‘श्वेतभैरवी’ कथासङ्ग्रहमा सङ्ग्रहीतकथाहरूको समीक्षात्मक अध्ययन र ती कथाहरूमा कोइरालाको प्रतिबिम्बनको खोजी

४.१. ‘श्वेतभैरवी’ कथासङ्ग्रहको आख्यानमा प्रतिबिम्ब	९०
४.१.१ ‘सान्नानी’ कथाको आख्यानमा प्रतिबिम्ब	९०
४.१.२ राइटरबाजे कथामा प्रतिबिम्बन	९५
४.१.३ एक रात कथामा प्रतिबिम्बन	९९
४.१.४ श्वेतभैरवी कथामा प्रतिबिम्बन	१०३
४.२ श्वेतभैरवी कथासङ्ग्रहको चरित्रमा प्रतिबिम्बन	१०८

४.३ 'राइटरबाजे' कथाका चरित्रमा प्रतिविम्बन	११७
४.४ 'एक रात' कथाका चरित्रमा प्रतिविम्ब	१२०
४.५ 'श्वेतभैरवी' कथाका चरित्रमा प्रतिविम्ब	१२६
४.५.१ प्रयुक्त पात्रहरूको चारित्रिक अध्ययन र ती पात्रहरूमा कोइरालाको प्रतिविम्बनको खोजी प्रमुख पात्र	१२८

परिच्छेद- पाँच

उपसंहार

१३२-१३५

सन्दर्भग्रन्थसूची